

کاربست نرم افزاری فضای مجازی در جهاد تبیین مرتضی عزیزی^۱، شهره پیرانی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۰۶

چکیده:

بخشی از آسیب‌های فضای مجازی از اهداف نظام استکباری در راه‌اندازی جنگ نرم و بسط آن در میان آحاد جامعه است که توانسته با نفوذتر، پراثرتر، شتابنده در بسامد بیشتر نقش ایفا کند. این مقاله با هدف تأویل مختصات فضای مجازی برای دارا بودن ظرفیت کنش‌یاری در اهداف انقلاب اسلامی با رویکرد اندیشه‌مقام معظم رهبری بوده که دو مقوله فضای مجازی و جهاد تبیین می‌توانند مکمل یکدیگر عمل نمایند. بر این اساس با روش توصیفی تحلیلی؛ درصدد توصیف وضع موجود مسئله و بدون استنتاج ذهنی که منجر به شناخت بیشتر می‌گردد. یافته‌ها حاکی است که پرداختن به جهاد تبیین علاوه بر پیشگیری و تقلیل زمینه آلودگی فضای مجازی، می‌توان از وجه نرم افزاری آن به عنوان ابزاری به‌روز در تحقق حکمرانی مجازی بهره‌برداری کرد. ضرورت دارد؛ از سلاح جهاد تبیین به عنوان یکی از اقدامات صیانتی در برابر افسارگسیختگی فضای مجازی؛ برای حرکت به سوی سعادت اجتماع تمتع جست.

واژگان اصلی: فضای مجازی، جهاد تبیین، صیانت، نظام استکبار، جنگ نرم.

۱. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی سیاسی جمهوری اسلامی ایران، دانشگاه شاهد، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

moraz2050@gmail.com

۲. استادیار گروه علوم سیاسی و مطالعات انقلاب اسلامی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران

مجموعه دارایی‌های در اختیار یک کشور فی نفسه عنصری از قدرت ملی یک کشور نیست، بلکه بخشی از توان ملی آن کشور است. قدرت، در صورت امکان بکارگیری توان به منظور ایجاد تغییر در محیط متجلی می‌شود. صرفاً از طریق تخمین منابع اقتصادی، سیاسی، نظامی، فرهنگی و سرزمینی نمی‌توان قدرت ملی را محاسبه دقیق نمود بلکه باید چرخه بکارگیری این منابع را که توسط راهبردها و روابط درون آن کشور مشخص می‌شوند، نیز مورد بررسی قرار گیرد. قدرت ملی مجموعه قابلیت‌های بالفعل یک کشور است که بتواند در راستای تامین منافع ملی، تغییرات دلخواه را در محیط و دیگران ایجاد نماید. از این رو فضای مجازی یکی از معیارهای مورد ارزیابی در قدرت ملی کشورها با این رویکرد بایستی مورد بازبینی قرار گیرد که باعث تغییر و بازآرایی سیاسی در کشور به عنوان ابزار حکمرانی استفاده می‌گردد. با گسترش آن در سطوح مختلف اجتماعی، موجب حرکت از حکمرانی با ساختارهای متمرکز سلسله مراتبی به شبکه‌ای و ترکیبی شده است. بنابر همین دیدگاه دشمنان نظام جمهوری اسلامی ایران، با نهایت توان خود درصدد تضعیف الگوی حکمرانی جهان اسلام با راهبردهایی داخل این بستر که جنبه تهدیدزایی آن بوده و لیکن با مدیریت و برنامه‌ریزی می‌توان جنبه فرصتی آن را هم به طور سلبی و ایجابی که مقام معظم رهبری نیز در سال‌های اخیر صحنه گذاشتند، نمایان کرد و بخش نرم‌افزاری آن را در جهاد تبیین که دلالت بر شیوه و درون مایه نوآورانه در موضوعات مختلف دارد، به کار بست. با پیشبرد سلاح جهاد تبیین، علاوه بر گسترش مفاهیم و معارف اسلامی و برقراری جریان توأسی به حق و صبر در امتداد و دنباله فضای واقعی، یک نوع اقدام پیشگیرانه برای سالم‌سازی فضای مجازی از حیث صیانت مردم است. از سوی دیگر به دلیل تحول ماهیت و ابعاد پدیده‌ها با گذشت زمان، این رویکرد سبب مواجهه فعال، به هنگام، مبتکرانه و آینده‌نگرانه با مسائل حکمرانی به ویژه مسئله مورد اشاره یعنی فضای مجازی خواهد شد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

الف) مفهوم فضای مجازی

این مفهوم بحث برانگیز، تعاریف متعددی را به خود دیده؛ در سندی مشترک بین روسیه و آمریکا، فضای مجازی یک رسانه الکترونیکی که از طریق آن اطلاعات تولید، انتقال، دریافت، ذخیره،

پردازش یا حذف شده، ذکر شده است (Isaac R. Porche et al, 2017). شبکه، به نوعی ابزار و ادواتی از سنخ فناوری اطلاعات و ارتباطات است که انسان‌ها برای تعاملات اجتماعی خود به کار

تصویر (۱): مفهوم فضای مجازی

می‌بندند؛ در اثر این تعاملات، نظام‌های اجتماعی شکل می‌گیرد و در مجموع این نظام‌ها را فضای مجازی می‌نامند که در حکم فضای واقعی است (آزادی، ۱۳۹۷: ۱۶۶). فضای مجازی به عنوان محیطی توصیف شده که از اجزایی فیزیکی و غیرفیزیکی شکل گرفته است که با استفاده از رایانه‌ها و طیف الکترومغناطیس برای ذخیره‌سازی، اصلاح و تبادل داده شناخته و تعریف می‌شوند (Liaropoulos, 2017:25). این فضا را می‌توان در سه لایه فیزیکی (سخت افزار)، ساختاری (دستورالعمل‌ها یا الگوریتم‌ها)، نرم‌افزاری (محتوا و سرویس‌های مبتنی بر شبکه) در نظر گرفت. طراحی دو لایه اول برای پردازش، سازماندهی، تجزیه و تحلیل، ذخیره و بازیابی محتوای لایه سوم بوده و به آن خدمات ارائه می‌دهند (فرزام نیا و دیگران، ۱۳۹۹: ۸۶-۸۸ و F.Schreier, 2015:11). آنچه که لایه سوم را اهمیت داده در آن است که هرگونه حمله و تهدید با هدف دسترسی، تغییر و تحریف، انهدام در این لایه می‌باشد که کتابخانه‌ای از اطلاعات است و شامل تمام مواد ذخیره شده، متقل شده و قابل دسترس می‌باشد (Murray, 2007:75).

ب) مفهوم جهاد تبیین

این اصطلاح برگرفته شده از وصیت امیرالمؤمنین (ع) به حسنین (ع) است که می‌فرماید «وَاللَّهِ اللَّهُ فِي الْجِهَادِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَالسَّبِيلِ اللَّهِ»^۱ که علاوه بر جهاد با اموال و جان‌ها به «جهاد با السنه»^۲ اشاره شده است. با زبان و بیان روشنگری کردن هم برای تبیین جهاد محسوب می‌گردد (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹). جهاد در اصطلاح و منطبق اسلامی، تلاشی است که هدف‌گیری در مقابل

^۱ نهج البلاغه، نامه‌ی ۴۷

^۲ زبان‌ها

دشمن در آن وجود داشته باشد. اگر کار اقتصادی و کار علمی برای مقابله‌ی با دشمن باشد، جهاد به حساب می‌آید. اگر تبیین برای خشی کردن و سوسه‌ی دشمن باشد، جهاد از نوع تبیین می‌شود. اهمیت و ضرورت این جهاد بدانجاست که همه ائمه جهاد نظامی نکردند؛ جز معدودی نظیر امیرالمؤمنین (ع)، امام حسن و حسین (ع) که با شمشیر جنگیدند؛ بقیه‌ی ائمه، جهادشان، «جهاد تبیین» بود (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۱۱/۰۳). در زندگی حضرت زینب (س) نیز این مطلب به عنوان نشانه‌ی تدبیر وجود دارد. جهاد روایت را راه انداختند و فرصت ندادند که روایت دشمن از حادثه غلبه پیدا کند. تاکنون روایت حضرت زینب (س) از حادثه‌ی عاشورا در تاریخ مانده، در همان زمان هم در شام و کوفه، در مجموعه سال‌های حکومت اموی و ساقط شدن حکومت تأثیر گذاشت (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۰۹/۲۱). نکته مهم این است که عرصه‌ی جهاد را تشخیص داده که در هر زمانی در چه عرصه‌ای باید جهاد کرد. در جامعه امروزی و در قبال این حرکت گمراه‌کننده‌ای که از صد جهت به سمت ملت ایران سرازیر شده و تأثیرگذاری بر افکار عمومی و دچار ابهام نگه داشتن افکار و رها کردن اذهان مردم و بخصوص جوان‌ها که یکی از هدف‌های بزرگ دشمنان ایران، اسلام و انقلاب اسلامی است، «حرکت تبیین» خیلی از حقایق، خشی‌کننده‌ی این توطئه و این حرکت دشمن است (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵).

پیشینه پژوهش

الوندی و سلیمانی (۱۳۹۵). در مقاله «تحلیل ارزشیابی بیانات رهبر معظم انقلاب در مورد فضای مجازی پس از تشکیل شورای عالی فضای مجازی» از نوع تحلیل محتوای کمی با هدف شناسایی رویکرد مقام معظم رهبری در مورد فضای مجازی و شناسایی فرصت‌ها، تهدیدات، ضعف‌ها و قوت‌های درونی ما از نگاه ایشان و اولویت بندی این مقوله‌ها از نگاه خبرگان، تدوین شده است. یافته‌ها نشان دهنده نگرش مثبت و ضعیف مقام معظم رهبری نسبت به فضای مجازی است. از بیانات ایشان استنباط شده که تهدیدات فضای مجازی برای جامعه ما بیشتر از فرصت‌هایش می‌باشد. تفاوت رویکرد مقاله حاضر آن است که نگرش مثبت و فرصتی مقام معظم رهبری با طرح و تأکید متأخر بر جهاد تبیین نسبت به فضای مجازی بیش از پیش و تهدیدات است.

باهنر و مهدی‌پور (۱۳۹۷). در مقاله «تحلیل دلالت‌های سیاستی اندیشه رهبر معظم انقلاب اسلامی درباره فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی» درصدد بوده با توجه به مطالب منتشره مقام معظم

رهبری تا سال ۱۳۹۸ درباره فضای مجازی با روش تجزیه و تحلیل تماتیک ولکات احصا نماید. نتیجه آن که نگاه فرصت محور ایشان به فضای مجازی بر نگاه تهدیدمحور غلبه دارد و گزینه مطلوب، تعامل و ورود هوشمندانه و هدفمند در این فضا است. رویکرد مقاله حاضر با تأکید بر دیدگاه‌های اخیر مقام معظم رهبری و تشریح راهبرد جدیدی تحت عنوان «جهاد تبیین» می‌باشد. صلح‌میرزایی (۱۴۰۰). در کتاب «جهاد تبیین» با محوریت بیانات رهبر معظم انقلاب و همچنین اهمیت و بایسته‌های موضوع جهاد تبیین گردآوری شده است. سیاست‌ها و بایدها و نبایدها، روش‌های این فریضه اشاره شده و دریافته که در بیانات ایشان، موضوعاتی مورد مطالبه قرار گرفته که مجاهدان این جهاد لازم است تبیین این موضوعات را در اولویت قرار دهند. از طرفی این بیانات سرخط‌هایی را به مخاطب ارائه می‌دهد که می‌تواند مبدأ گروه‌های اندیشه‌ورز باشد. از همین رو یکی از سرخط‌های مورد توجه و ضروری در جهاد تبیین که در این مقاله پرداخته شده، تمتع از فضای مجازی در جهاد تبیین که به عنوان متمم آن می‌باشد.

روش‌شناسی پژوهش

رویکرد مقاله حاضر از نوع کیفی که برگرفته شده از بیانات رهبر انقلاب و تبیین رویکرد ایشان و از روش توصیفی تحلیلی بهره گرفته است. محقق در این روش، وضع موجود مسئله‌ای را بررسی و توصیف می‌نماید (مستخدمین حسینی، ۱۳۹۴: ۵۷). در تحقیقات این چنینی ویژگی‌های مسئله را مطالعه و در صورت لزوم ارتباط بین متغیرها را بررسی کرده و محقق برای تبیین و توجیه دلایل، نیاز به تکیه‌گاه استدلالی محکمی دارد. این تکیه‌گاه از طریق جستجو در ادبیات و مباحث نظری تحقیق و تدوین گزاره‌ها و قضایای کلی موجود درباره آن فراهم می‌شود. محقق از نظر منطقی جزئیات مربوط به مسئله تحقیق خود را با گزاره‌های کلی مربوطه ارتباط و به نتیجه‌گیری می‌پردازد (حافظ نیا، ۱۳۸۵). روش توصیفی تحلیلی، با توصیف عینی و واقعی یک پدیده و یک رشته شرایط، با هدف شناخت بیشتر بدون هر گونه دخالت یا استنتاج ذهنی انجام می‌پذیرد. تمرکز آن در درجه اول به زمان حال است، هر چند غالباً رویدادها و آثار گذشته را نیز که به شرایط موجود مربوط می‌شوند، مورد بررسی قرار می‌دهد (بست، ۱۳۷۱: ۱۲۵). امروزه نتایج این تحقیقات، کمک شایانی به تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری‌ها در سطح جامعه دارد.

یافته‌های پژوهش

۱- جنگ نرم

امروزه با توجه به رشد فکری و آگاهی عمومی ملت‌های جهان، سلطه از راه لشکرکشی‌های نظامی، به آسانی امکان‌پذیر نیست و هزینه‌های زیادی را بر مهاجمان تحمیل می‌کند؛ به همین سبب، بیش از یک قرن است که استعمارگران روش نفوذ در کشورها را تغییر داده‌اند. نظام سلطه مقاصدش را به طرق مختلف، تبلیغ مذهبی، رواج فناوری، ترویج زبان، انجمن‌های خیریه، ترویج بهداشت، سوادآموزی تحت عناوین مختلف پی می‌گیرد (احمدی مقدم و ارشادمنش، ۱۳۹۷: ۳۱). ادبیات جنگ نرم تنها به ظهور شیوه‌های جدید مبارزه یا تحولات سیاسی و امنیتی نوپدید اشاره ندارند؛ بلکه فراتر از آن، خبر از ظهور مکتبی جدید در عرصه رقابت‌ها و مخاصمه‌های بین‌المللی می‌دهند (حسینی، ۱۳۸۹: ۳۳). از مواجهه خشن و جنگ‌های نظامی، به جنگ‌های نوین و نرم افزارانه تطور پیدا کرده است.

در تداوم این رویکرد نسبت به تغییر ماهیت جنگ و توطئه دشمنان، فضای مجازی، تسهیلات خوبی را برای آن‌ها بدون اعلام جنگ و هشدار آشکار فراهم آورده است. یکی از انواع تهدیدات بر اساس رویکردهای نوین، مردم محور بودن آن‌هاست که مردم هدف مستقیم قرار گرفته باشند و در آن انفجار، کشتار، آتش سوزی و تخریب وجود ندارد و بیشتر در حوزه نرم افزاری و آسیب‌های روحی افراد مفهوم دارد (جلالی فراهانی، ۱۳۹۶: ۱۱). جنگ نرم یک عرصه بسیار وسیعی است و روزبه‌روز هم با گسترش این فضای مجازی، گسترده‌تر می‌شود و خیلی هم خطرناک‌تر از جنگ سخت است. در جنگ سخت، جسم‌ها به خاک و خون کشیده می‌شوند، ولی روح‌ها به بهشت پرواز می‌کنند؛ اما در جنگ نرم، اگر دشمن غلبه کند، جسم‌ها پرواز و سالم می‌مانند، ولی روح‌ها به قعر جهنم می‌روند (رهبر انقلاب، ۱۳۹۵/۰۹/۰۳). به این دلیل که امروز جبهه‌ی حق از لحاظ زیرساخت‌ها و امکانات قوی شده و چالش دشمن با جبهه‌ی حق آسان نیست، به جنگ نرم متوسل می‌شوند و همه‌ی تلاش خودشان را می‌کنند که ذهنیات را تخریب کنند. دشمن هم به شدت در حال تلاش، اثرگذاری و نفوذ است (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹). قدرت نرم را در سه رکن خلاصه می‌شود: قدرت دیپلماسی، قدرت دانایی و قدرت رسانه‌ای که در صورت تلاش عمدی و برنامه‌ریزی شده یک دولت به منظور ایجاد یا بهره‌گیری از نارضایتی‌های داخلی و چالش‌های اجتماعی کشور حریف جهت دستیابی به اهداف و منافع مورد رقابت، تهدید نرم و به فعلیت رساندن این تهدید نرم که دو

سیستم را درگیر تغییر یا حفظ نظام مستقر سازد، جنگ نرم به شمار می‌رود (حسینی، ۱۳۸۹: ۴۱). کارکرد جنگ نرم برای ایجاد فضای هیجانی و بهره‌برداری سریع از فضای هیجانی ایجاد شده است. برای همین، تاکتیک‌های متفاوتی برای مواجهه با مسائل متفاوت است.

تصویر (۲): تکنیک‌ها در جنگ نرم

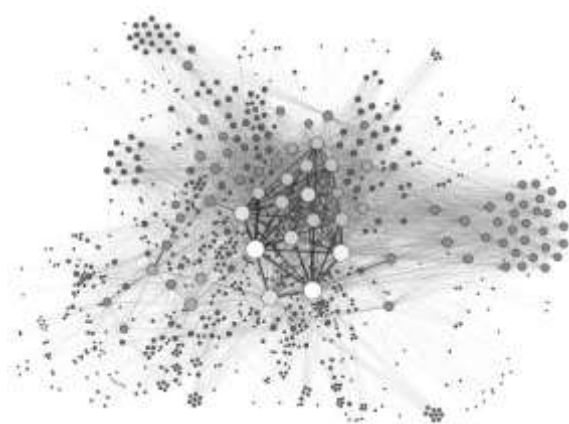
۲- مختصات فضای مجازی

فضای مجازی با گسترش اینترنت و گوشی‌های هوشمند در دهه اخیر، بنا به ویژگی‌هایش توانسته در آحاد مختلف فراگیر شود. ویژگی‌هایی که نسبت به آن می‌توان شمرد، عبارت است از: فرامکانی، حضور افراد با چهره‌های نقاب زده، سهولت در برقراری ارتباط (شاه‌محمدی، ۱۳۹۵: ۱۰۴). دسترس‌پذیری با هزینه نسبتاً پایین‌تر، سرگرمی، درآمدزایی و کسب و کار، تعامل و دادوستد دوطرفه محتوا در میان کاربران با ایجاد گروه‌ها و گردش آزاد اخبار و اطلاعات، توسعه مشارکت اجتماعی، آموزش مجازی (به ویژه پس از همه‌گیری کرونا) و... همه این توصیف‌ها هم می‌تواند جنبه فرصتی داشته باشد و هم می‌تواند بستر آسیب‌های متعدد را فراهم آورد.

اکنون با بسط شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های نوین، دیگر سخن از انحصار گفتن بیهوده است، به همین جهت جنگ شناختی اهمیت می‌یابد (بحرینی، ۱۳۹۹: ۳) جنگ شناختی به معنای هدف قرار دادن قوه شناخت جامعه هدف با تغییر هنجارها، ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها و رفتارها از طریق مدیریت ادراک و برداشت است (متقی، ۱۳۹۵: ۷). به عبارتی تغییر تفکر رقیب که در دوران مدرن

توسط «جوزف نای»^۱ به صورت یک مکتب ظهور پیدا کرده و ریشه آن به رویکردهای نرم‌افزارانه قدرت بوده است. رهبر انقلاب در سال ۱۳۹۹ بر فعال‌تر شدن صداوسیما در مواجهه با جنگ شناختی دشمن علیه افکار عمومی تأکید داشتند.^۲

در پی تهاجم ترکیبی دشمن در سطح لایه‌های ادراکی؛ فضای مجازی به دلیل قابلیت‌های بیشتر در قیاس با فناوری‌های مشابه در گستره‌ای عظیم و عمقی ژرف مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. یکی از خصلت‌های حائز اهمیت فضای مجازی که توانسته جریان‌سازی‌های مختلفی به واسطه انتشار حجم انبوهی از داده‌ها در پهنای وسیعی میسور کند، شبکه‌سازی آن است. این شبکه زنجیره‌ای از

ارتباطات در میان افراد است که در زمان عبور از آن می‌توانند در مورد مسائل مختلف اطلاعات را به اشتراک بگذارند (محکم‌کار و حلاج، ۱۳۹۲). با این همه باید نگرینست که این امکانات در اختیار به چه سمت‌وسویی سوق می‌یابند. «جیمز بلک ول» در مقاله «قلمروشناختی جنگ» اظهار

تصویر (۳): شبکه‌سازی در فضای مجازی

داشته که آمریکا سال‌ها از جنگ شناختی علیه شوروی استفاده کرده است و باید از آن تجربیات در مورد سایر کشورها به ویژه ایران نیز بهره برد. طبق دیدگاه رهبر انقلاب، عوامل مسلط بین‌المللی فضای مجازی را از پشت پرده اداره می‌کنند و نمی‌توان در مقابل او بیکار نشست و مردم را که با آن ارتباط دارند، بی‌پناه رها کرد (رهبر انقلاب، ۱۳۹۹/۰۶/۰۲ و ۱۳۹۹/۱۲/۲۱). این در حالی است که آمریکا زادگاه اینترنت محسوب می‌شود و مدیریت اغلب شبکه‌های اجتماعی جهان در اختیار آن-هاست، حدود ۲۱۷ قانون برای کنترل، مدیریت و محدودسازی فضای مجازی آمریکا طی ۳۰ سال گذشته به تصویب رسیده که هر قانون شامل بندها، تبصره‌های دقیق، اجرائی و بدون ابهام است و همین‌طور جزئی‌ترین تخلفات در عملکردها، ارتباطات و مبادله‌های فضای مجازی را در بر می‌گیرد.

^۱ Joseph Nye

طبق این قوانین، اداره تحقیقات پلیس فدرال (اف بی آی)، موظف است تمامی اطلاعات، داده‌ها و ارتباطات مربوط به کاربران اینترنتی را جمع‌آوری و کنترل کند.

به تدریج طی سال‌ها فضای مجازی در ایران به صورت روزافزون وارد زندگی حقیقی مردم شد تا امروز که این فضا تا حدی به فضای واقعی شهروندان تبدیل شده است؛ یعنی بسیاری از تصمیمات مهمی که افراد برای زندگی شخصی و اجتماعی خود می‌گیرند از آنجا می‌آید. حالا که فناوری‌های نوین ارتباطی همه‌جا را به تسخیر خود درآورده‌اند و همه ما را در اطلاعات غرق و با داده‌های تقریباً بی‌شمار اشباع کرده‌اند؛ از دیدگاه رهبر انقلاب، می‌توان از فضای مجازی طور دیگر در راستای اهداف انقلاب اسلامی استفاده کرد. آنچه که از ماهیت فضای مجازی استنتاج می‌شود، هم فرصت (از دو نظر) و هم خطر (از یک جهت) است؛ خطر از این جهت که ممکن است حرف‌ها و شبهه‌ها، در ذهن جوان‌ها و غیرجوان‌ها اثر بگذارد و منحرف کند. اما از دو جهت فرصت است: یکی مطلع شدن از شبهه‌هایی مطرح امروز و دیگری هم برطرف کردن آن‌ها از همین طریق است. این تهدید دو فرصت همراه خودش دارد که از این دو فرصت باید حداکثر استفاده را کرد (رهبر انقلاب، ۱۳۹۶/۰۳/۰۱).

وضعیت اکنون در شبکه‌های مجازی، آن است که عناصر دشمن برای انتشار اخبار جعلی برای تشویش اذهان عمومی و ضربه به سلامت روان جامعه سوء بهره برده است. امروزه هر فردی که یک تبت یا گوشی هوشمند در اختیار داشته باشد؛ با همه‌ی افکار و حرف‌های انحرافی می‌تواند مواجه بشود. به عبارتی بهمنی از گزاره‌های درست و نادرست روی اذهان مردم فرود می‌آید. اطلاعات غلط، مضر و بر خلاف ارزش‌ها و اصول، به وسیله کسانی که بدخواه نظام ج.ا.ایران هستند، در داخل کشور توسعه پیدا می‌کند.^۱ با آنکه طبق قانون^۲ CDA آمریکا، کاربران از ارسال یا نمایش مطالبی که توهین آمیز بوده منع و هرگونه اطلاع رسانی مستهجن و غیراخلاقی برای نوجوانان کمتر از ۱۸ سال ممنوع اعلام شده است. با این شرایط نظام سلطه درصدد است که از طریق نفوذ فکری و فرهنگی در راستای اهداف خود یعنی تغییر نظام سیاسی طراحی داشته باشد. البته تغییر را می‌توان طیفی تحلیل کرد؛ یعنی این طراحی برای ایجاد تغییر تغییر در رفتار یک بازیگر در یک مسئله خاص تا فروپاشی کامل یک نظام سیاسی مدنظر قرار داد (فیروزکوهی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۰۷).

^۱ The Communications Decency Act

به عنوان نمونه چند مورد اشاعه اخبار جعلی و اکاذیب در این فضا توسط کاربران ایرانی و خارجی تحت حمایت آمریکا علیه کشورمان در تصویر شماره (۴) ذکر شده است که عده‌ای در داخل کشور به این اخبار کذب دامن زده‌اند، در صورتی که طبق قوانین داخلی آمریکا ممنوع و این کاربران مستوجب اعمال قانونی هستند.

تصویر (۴): شبکه مسائل اخبار جعلی

لزوم دقیق شدن به فضای مجازی، در بازخوانی سخنان رهبر معظم انقلاب در جمع جوانان و دانشجویان مشخص خواهد شد که نکات مهمی را درباره عملکرد شایعه ایراد فرموده که مقابله با آن، نیاز اساسی و مهم امروز ما نیز می‌باشد: «چیزی که امام حسن مجتبی (ع) را شکست داد، نبودن تحلیل سیاسی در مردم بود. چیزی که فتنه خوارج را به وجود آورد و امیرالمؤمنین (ع) را آن‌طور زیر فشار قرار داد و قدرتمندترین آدم تاریخ را آن‌گونه مظلوم کرد، نبودن تحلیل سیاسی در مردم بود و الا همه مردم که بی دین نبودند، تحلیل سیاسی نداشتند. یک شایعه دشمنی می‌انداخت؛ فوراً این شایعه همه جا پخش می‌شد و همه آن را قبول می‌کردند! اگر ملت، هوشیاری لازم را داشته باشد، شایعه دشمنی مثل برف و یخی زیر آفتاب است» (رهبر انقلاب، ۱۳۷۲/۰۸/۱۲). از همین روست که جهاد تبیین در فضای مجازی، اهمیتی دوچندان پیدا می‌کند و فضای عمومی مجازی در کنار مشکلات احتمالی، برکات بزرگی هم دارد؛ بایستی در این زمینه به معنای واقعی کلمه جهاد کرد و همه‌ی بنا به سهمی که دارند، بایستی در میدان فضای مجازی حرکت کنند (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵). اگر این جهاد بدرستی صورت نگیرد،

دنیامداران حتی دین را هم وسیله‌ی هوسرانی و شهوترانی خودشان قرار خواهند داد؛ بیست و چند سال بعد از رحلت پیغمبر؛ تسلط بنی‌امیه آن‌چنانی است؛ آن کسانی که نماز صبح را چهار رکعت یا شش رکعت می‌خواندند، بعد هم می‌گفتند که حالمان خوب است؛ دین را وسیله‌ی به دست آوردن دنیا و اطفاء شهوات خودشان قرار بدهند (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹). از منظر رهبر انقلاب، این درسی است که باید حقایق جامعه، کشور و انقلاب را خودمان روایت کنیم. اگر این کار نشود، دشمن هر جور دلش می‌خواهد روایت می‌کند؛ آن هم ۱۸۰ درجه خلاف واقع؛ جای ظالم و مظلوم را عوض می‌کند. به همین سبب یکی از وظیفه‌ی جوان‌ها در این جستار است.^۱ می‌توان با تبلیغ محتوا به مقابله با هجوم مجازی دشمن در راستای توسعه ارزش‌های اخلاقی در عرصه جهانی حرکت کرد. بالاجمال باید بیان کرد که کشور و جامعه ما نیز همانند سایرکشورها و جوامع، از تأثر نسبت به تهدیدها و فرصت‌ها و آثار و پیامدهای فضای مجازی مستثنی نیست. واکاوی و شناخت دیدگاه رهبر معظم انقلاب درباره فضای مجازی و ترسیم و تفسیر روابط آن با جهاد تبیین برای به دست آوردن تصویری که اهمیت موضوع را دوچندان می‌کند، از پیش‌نیازهای نه تنها سیاستگذاری بلکه واضح کردن نقش مردم در این باره می‌باشد. آنچه که در حوزه محتوا و نرم‌افزاری فضای مجازی می‌تواند به عنوان چشم‌انداز قرار بگیرد؛ استفاده تبلیغی و ترویجی، استفاده گفتمانی از فضای مجازی و تعامل سازنده و هدفمند در راستای راهبری آن توسط مردم مورد نظر است.

۳-مدل پژوهش

با توجه به رویکرد مقام معظم رهبری مبنی بر استفاده فرصتی از فضای مجازی به دلیل ظرفیت‌های فراوانی که جمهوری اسلامی دارد، این مقاله با رویکرد کارسازی جنبه نرم‌افزاری فضای مجازی در جهاد تبیین برای مقابله با آسیب‌های متعدد آن نگاشته شده است. دو محور مطلوب نظر است؛ اول استفاده از بستر فضای مجازی در جهت تبلیغات دینی و فرهنگی و ترویج معارف اسلامی و فرهنگ ایرانی و اسلامی. محور دوم؛ استفاده از این امکانات برای تبیین رخدادهای روز برای امید آفرینی به گفتمان انقلاب اسلامی مورد نظر است. ارتقای زیرساخت‌های فنی جنبه سخت‌افزاری فضای مجازی از اصول راهبردی محسوب شده اما این تجهیزات در خدمت جنبه نرم‌افزاری و تبادل

^۱ ۱۴۰۰/۰۹/۲۱

و جریان اطلاعات در میان انسان‌ها قرار می‌گیرد. با این تفاسیر، بهره‌گیری از جنبه نرم‌افزاری آن راهبردی خطیرتر بوده که دستورکار جهاد تبیین ناظر به جنبه معنای و محتوایی آن و نیز در جهت تقویت و ارتقای آن می‌باشد.

تصویر (۵): مدل پژوهش

۴- ضرورت صیانت از مردم

صیانت در لغت به معنای حفظ کردن و نگاهداشتن تعریف شده است (معین، ۱۳۸۶: ۲۱۷۵). صیانت مفهوم عامی است که در قرآن کریم به صورت مستقیم اشاره نشده و به لحاظ محتوا و معنایی استنباط می‌گردد. قرآن نظر به پیشرفت و تعالی انسان‌ها دارد و راهنمایی‌هایش با هدف جلوگیری از سقوط انسان به ورطه انحراف است و به همین دلیل خدای متعال با شیوه‌های مختلفی پیام قرآن را که شفا، رحمت، موعظه و هدایت برای مؤمنین و خسران برای زیانکاران است، به انسان‌ها ابلاغ می‌کند. تدابیر پیشگیرانه و اقدامات تأمینی و تربیتی در اسلام را می‌توان تحت عنوان «صیانت» در نظر گرفت که یکی از اهداف مهم آن، بازداشتن افراد اجتماع، از ارتکاب خطاست (عصاریان و جراحی دربان، ۱۳۹۲: ۱۳۹-۱۳۸).

از آنجا که در جنگ نرم، آماج و هدف مستقیم دشمن، مردم بوده؛ دقیقاً در چنین صحنه‌ای و با شناخت دقیق مختصات نقشه‌ی دشمنان باید وارد میدان جهاد تبیین شد. این حرکت تبیین در راستای مقابله با این طرح و هم با هدف مصون‌سازی مردم از تیراندازی‌ها و بمباران‌های مجازی است و

ضرورت آن در اینجاست که «کار باید این باشد که به مردم امید بدهید و اطمینان بدهید. اگر مردم ناامید شدند، اعتماد خودشان را از دست دادند، متزلزل شدند، شکست قطعی است... این امید را باید زنده نگه داشت. عامل اصلی پیروزی، در صحنه بودن مردم است» (رهبر انقلاب، ۱۳۸۹/۰۶/۲۵).

در عهدنامه امیرالمؤمنین (ع) برای مالک اشتر نسبت به حقوق ملت در برابر حاکم اسلامی، به مواردی اشاره شده که می‌توان رویکرد تأمین‌ی صیانت را ذیل آن‌ها ترسیم کرد. خیرخواهی، مهربانی، انصاف و آموزش نسبت به مردم از جمله آن‌هاست» (نهج البلاغه، نامه ۳۴ و ۵۳). حکومت اسلامی باید با آموزش، آسیب‌شناسی و رفع خلاءهای موجود برای محقق ساختن سعادت همگانی جامعه را مورد توجه قرار دهد. آموزش می‌تواند با اهدافی نظیر: افزایش آگاهی، شناخت عوامل آسیب‌های نوپدید، توجه به نیازهای معنوی و مادی، گسترش معارف اسلامی، ضرورت پاسخ به شبهات و تبیین حقایق در فضای مجازی دنبال شود. بدین لحاظ در برهه‌ای که با گسترش رسانه‌های نوین؛ تشخیص حق از باطل در بین آرای متضارب و مکاتب متقابل و انتخاب احسن آن‌ها بسیار دشوار است، تأمین راه‌های صیانتی و پیشگیری از انحراف در جامعه امروزی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. در نظام مردم‌سالاری دینی، علاوه بر آنکه تأمین مصالح حقیقی مردم یک حق است که با ارتقای دانش و بینش مردم، بر مشارکت فعالانه در این فضا و حکمرانی اسلامی را فراهم آورند، چون مردم نقش تصنعی در امور کشور را ندارند (غلامی و حیدری، ۱۳۹۹: ۱۶) و جهاد تبیین می‌تواند برای ایفای نقش آن‌ها کارساز باشد.

از سویی دیگر رویکرد اصلی جنگ نرم، فروپاشی حلقه‌ها و پیوندهای هم‌گرایانه ملت است که با تمام سختی‌ها و کاستی‌ها صبر و مدارا پیشه کرده و راه پیشرفت و مقاومت در برابر زورگویی و انحصار طلبی دشمنان را برگزیده است. بنابراین کار و تلاش را از سطح خواص نه اینکه کم کرد بلکه سطح عامی و عمومی را هم حتماً مورد توجه قرار داد و این، کار اساسی‌ای که امروز لازم است انجام بگیرد (رهبر انقلاب، ۱۳۹۶/۰۳/۰۱). به همین دلیل که حضور مردم بسیار مهم است، شیاطین کوچک و بزرگ درصدد اغوای مردمند؛ به وسیله‌ی این رسانه‌هایی که امروز رساندن هر دروغی را خیلی آسان کرده و هر حرف غلطی را تزئین و توجیه کرده، دائم به اعماق ذهنیات جامعه چیزهایی را می‌-رسانند تا بتوانند مردم را از آن ایمان، اعتماد، امید، اعتماد به نفس مأیوس کنند، اعتماد به مسئولین را سلب و اتحاد ملی را تضعیف کنند (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹). فضای مجازی در این امر، ابزاری برای فریب و اغفال مردم شده و بی‌نظمی در آن هم، عاملی که منجر به در تناقض قرار گرفتن

ارزش‌های نظام با ارزش‌های مردم شده و در نتیجه بزرگترین لطمه به وحدت و انسجام ملی و عمیق شدن شکاف‌ها منجر می‌شود.

۵- در باب جهاد تبیین

جهاد تبیین را می‌توان ذیل ادبیات قدرت نرم تعریف کرد و طبق بیان «جوزف نای» که نخستین بار قدرت نرم را وارد ادبیات سیاسی کرد: قدرت نرم عبارت است از توانایی کسب مطلوب، مقصود و هدف از طریق جاذبه، نه از طریق اجبار یا تطمیع، قدرت نرم از جذابیت فرهنگی، ایده‌آل‌های سیاسی و سیاست‌های یک کشور ناشی می‌شود (نای، ۱۳۸۹: ۸۳). بر این اساس، قدرت نرم چهره‌ای نرم افزارانه و مبتنی بر جذاب و اغواگری دارد و فریضه جهاد تبیین مبتنی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی (فرهنگ، ارزش‌های سیاسی و سیاست خارجی) نیز در راستای مقابله با جذب و اغواگری دشمن است.

امروز جنگ‌های دنیا جنگ‌های ترکیبی است. جنگ سخت، جنگ نرم، جنگ فکری، جنگ فرهنگی، جنگ شناختی و جنگ با سلاح‌های گوناگون و امثال اینها با همدیگر مایه‌ی تهاجم به یک ملت یا یک کشور است.^۱ به بیان رهبر انقلاب، امروز برای کشور ما جنگ نظامی سنتی و متعارف احتمال بسیار بسیار ضعیفی است و در جنگ امروز نمی‌توان با سلاح‌های قدیمی جنگید، لکن جهاد باقی است؛ جهاد فقط به معنای قتال و جنگ نظامی نیست؛ جهاد یک معنای بسیار وسیع‌تری دارد. در بین جهادها جهادی هست که خدای متعال در قرآن آن را «جهاد کبیر» نام نهاده؛ یعنی اطاعت نکردن از دشمن، از کافر؛ از خصمی که در میدان مبارزه‌ی با تو قرار گرفته و در میدان‌های مختلف سیاست، اقتصاد، فرهنگ و هنر تبعیت نکردن است. وظیفه‌ی تبیین، امروز بر دوش همه است؛ امروز این جهاد کبیر به میزان زیادی متوقف به تبیین است؛ بیان کردن و روشن‌نگری؛ امروز لازم است. باید ذهن‌ها را با عمق‌یابی، به اعماق حقایق و مسائل رساند (رهبر انقلاب، ۱۳۹۵/۰۳/۰۳).

از این حیث که شبهه مثل موریانه و ویروس است؛ مثل همین ویروس کرونا؛ وقتی که وارد شد، خارج شدنش مشکل است، جزو بیماری‌های مسری هم هست، سرایت هم می‌کند. بعضی‌ها در مقابل تیر و شمشیر ایستادند، در مقابل شبهه نتوانستند بایستند. دشمن به این موریانه و ویروس دل بسته و باید شبهه زدایی از ذهن مخاطبین را جدی گرفت (رهبر انقلاب، ۱۴۰۱/۰۵/۰۵).

جهاد تبیین در عرصه جنگ نرم یکی از راهبردها و سلاح‌هاست و به نظر رهبر انقلاب امروز آن چیزی که می‌تواند به بهترین وجهی به صورت یک سلاح مؤثری عمل کند، تبیین مفاهیم عالی اسلامی در زمینه‌های مختلف معرفتی، سبک زندگی، محیط زیست و خانواده است. در همه‌ی این‌ها اسلام حرف‌های جذاب دارد که می‌شود از درون متون اسلامی تخلیص و تجرید کرد و در اختیار همه گذاشت (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹). در زمینه‌های اجتماعی، فعالیت‌های اقتصادی، دیپلماسی و سیاسی، عمرانی؛ هر کدام از این سرفصل‌ها می‌تواند یک عنوانی برای فعالیت جهاد تبیین باشد (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۱۱/۱۹). لذا یکی از کارهایی که امروز به شدت در برنامه‌ریزی‌های دشمنان انقلاب و نظام جمهوری اسلامی مطرح است، حساسیت‌زدایی مردم نسبت به اصول و بینات و مبانی انقلاب از راه همین تبلیغات وسیع در فضای مجازی است. این هم در رسانه‌های جمعی بیگانه به انواع مختلف انجام می‌گیرد (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۱۰/۱۹). یکی از موضوعاتی دیگر که بسیار مهم و می‌توان مطرح کرد، مسئله‌ی آئین حکمرانی اسلامی است. حکمرانی در منطق اسلام از بن و بنیاد با حکمرانی‌های رایج جهان متفاوت است؛ مردمی، دینی، اعتقادی، اشرافی نبودن، مسرف نبودن، ظالم نبودن: در این دعا‌های صحیفه‌ی سجّادیه^۱ هست؛ کلمه‌کلمه‌اش مبانی مهم معرفتی است؛ چیزهایی که سلاح‌های جدید است، باید استفاده کرد (۱۴۰۰/۱۲/۱۹). به عنوان نمونه برخی موضوعات در تصویر شماره (۶) آمده است.

تصویر (۶): موضوعات جهاد تبیین

در جنگ نرم، بر خلاف جنگ‌های سخت و نیمه سخت، فرماندهان اصلی اهل علم و دانش هستند. مرزبانان این جنگ، همان مرزبانان باورها و ارزش‌های جامعه هستند. به همین جهت رهبر

^۱ الصحیفه السجّادیه، دعای ۲۰

انقلاب جوانان را افسران این جنگ، هنرمندان و اهالی فکر و نظر در حکم نیروهای مسلح در جنگ-های سخت ترسیم نموده است. دشمن در این جنگ نرم دو حرکت را انجام می‌دهد: یکی، زنجیره‌ی توأسی به حق و صبر را قطع کند؛ کاری کنند که مؤمنین به یکدیگر توصیه نکنند، همدیگر را حفظ نکنند، به یکدیگر امید ندهند؛ اگر بریده شدن جریان توأسی در جامعه اتفاق بیفتد، خیلی خطرناک است. این موجب می‌شود که انسان‌ها احساس تنهایی و نومی‌دی کنند و اراده‌ها ضعیف بشود، جرئت اقدام از دست برود. قهرأ هدف‌های متعالی به تدریج از دسترس دور و کم‌رنگ می‌شود و دست نیافتنی به نظر رسیده و به دست فراموشی سپرده می‌شود. دوّم اینکه حقایق را وارونه نشان بدهد که تبلیغات فراوانی هم دارند که حقایق عالم را راحت بعکس و به دروغ نشان بدهند (رهبر انقلاب، ۱۳۹۹/۱۲/۲۱). از پیشرفت‌ها، از نقاط مثبت و قوت، مطلقاً نشانه‌ای در این مجموعه‌ی امپراتوری رسانه‌ای غرب مشاهده نمی‌شود. متقابلاً اگر یک نقطه‌ضعفی وجود دارد -که هیچ کشوری و هیچ نظامی بدون نقطه‌ضعف نیست- آن را صد برابر بزرگ و نشان می‌دهند؛ به همین جهت است که «جهاد تبیین» یک فریضه‌ی قطعی و یک فریضه‌ی فوری است و هر کسی که می‌تواند باید اقدام کند و مسئولین در این زمینه بیشتر موظّفند (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۱۱/۱۹). این یک جنگ تبلیغاتی دشمن علیه کشور بوده و رهبر انقلاب نسبت به کسانی که حتی قصد کردند در این زمینه گام بردارند، احساس ضعف و کم‌کاری را بیان کردند.

۶- پیشینه جنبش نرم افزاری و شرایط جهاد تبیین

رهبر انقلاب سابقاً از کلیدواژه‌هایی مانند «جنبش نرم‌افزاری»، «نهضت تولید محتوا»، «تهاجم فرهنگی»، «آتش به اختیار»، «افسران جنگ نرم»، «جهاد کبیر» و... ضرورت آن‌ها را متذکر شده بودند و در دهه هشتاد و نود نسبت به عرصه‌ی نهضت نرم‌افزاری در تولید علم تأکید داشتند تا آنجا که حرکت عظیم همگانی شکل گرفت و به یک گفتمان عمومی تبدیل شد.^۱ اصطلاح «جهاد تبیین» را می‌توان ادامه‌ی سیاست کلی فرهنگی ایشان قلمداد کرد. تعبیر ساده‌تر بیانات ایشان این است که فرد انقلابی از هیچ فرصتی برای روشنگری نخواهد گذشت، حوزه‌های مجازی و عمومی نیاز مبرم به جهادگران عرصه روشنگری دارند. ایشان با ادراک مسائل کشور که هم اکنون به این حرکت احتیاج

داشته، جهاد تبیین را طرح و تأکید کردند تا سازوکار چنین جهادی فراهم شود و جوانانها، اساتید، دانشگاهها، بسیاری از بخش‌های دولتی در این مسیر گام نهند. این حرکت مانند بسیاری از حرکت‌های دیگر موانع دارد و با شناخت آنها می‌توان مسائل را علاج کرد. با این تفاسیر، شرایط و ابعاد این جهاد باید مورد مذاقه قرار گیرد تا سرایت و راه‌یابی آن به طور اکمل صورت پذیرد.

امروز میدان برای انتشار افکار باز است و می‌توان افکار صحیح را منتشر کرد، پاسخ به اشکالات و ابهام‌آفرینی‌ها را در این فضا منتشر و در این زمینه به معنای واقعی کلمه جهاد کرد. البته اصل قطعی در این باب پیروی از شیوه‌ی اخلاقی است. از کاری که بعضی‌ها در فضای مجازی یا در مطبوعات و مقاله‌ها با دشنام، تهمت، فریب و دروغ با افکار عمومی انجام می‌دهند، باید به شدت اجتناب کرد. بایستی حقایق را با منطق قوی، سخن متین و عقلانیت کامل، همراه با زینت عاطفه و عواطف انسانی و به‌کارگیری اخلاق منتشر کرد (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵).

از دیدگاه معظم له، هر کس به نحوی و با سهمی که در این راه دارد، باید در میدان جهاد تبیین حرکت کند. از جمله‌ی این وظایف، تواسی به حق و صبر، شناخت و ایستادگی در مقابل دشمن، تسلیم نشدن و اعتماد نکردن به این دشمن غدار است (رهبر انقلاب، ۱۳۹۹/۱۲/۲۱). وظیفه دیگر آن که حقایق را به شکل صحیح برای افکار عمومی تصویر کنند. در این مسیر ابتدا باید فهمی درست و جامع از حقایق ایران اسلامی و وضعیت دشمن داشت و این شرط اول اثرگذاری است (رهبر انقلاب، ۱۳۹۷/۰۷/۱۲). یکی از الزامات مهم و پیش‌نیاز ورود به عرصه جهاد تبیین؛ نخست آگاهی کافی از شرایط ایران امروز، دستاوردها، پیشرفت‌هاست. مؤلفه بعدی آگاهی از گذشته کشور به خصوص در دوره پهلوی و قاجار و شناخت کافی از مصائب و معضلات کشورهای غربی است. اگر افکار عمومی شناخت دقیقی از این مؤلفه‌های مذکور داشته باشند، محاصره تبلیغی فعلی کشور در جنگ روایت‌ها خواهد شکست. مطلب بعدی در جهاد تبیین، منفک‌سازی راه پیشرفت و تعالی مادی ملت از بیراهه‌ها و کج‌راهه‌هاست؛ بحث «خودی و غیر خودی» که یک بحث اساسی است؛ خودی به معنای اعتقاد به راه اسلام، قرآن، اعتقاد به ایمان اسلامی و حرکت عظیم جمهوری اسلامی که این همه برای آن هزینه شده است (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹).

جایگاه ما	وظیفه ما	شرط ورود در جهاد	مخاطبین تبیین	منظور از تبیین
امروز انبوهی از رسانه‌ها بخصوص با این وضع فضای مجازی با هزاران متخصص: متخصص هنر، متخصص رسانه، متخصص علوم ارتباطات، با پشتیبانی عالی انبوه، بنا پشتیبانی امنیتی انبوه در کارند؛ برای چه؟ برای اینکه در نظام جمهوری اسلامی افکار را برگردانند. ۱۴۰۰/۱۱/۰۳	هر کدام از شما به عنوان یک وظیفه برای خودش، مثل یک جواسی، مثل یک نوری پیرامون خودتان را روشن کند. امروز خوشبختانه میدان برای انتشار افکار درست و صحیح باز است. ۱۴۰۰/۰۷/۰۵	جوانهای ما امروز بحدالله بجهتند! مجهز به فکر، مجهز به عقلایت، مجهز به آگاهی‌های فراوان، و میتوانند در این زمینه‌ها خیلی تلاش کنند. خودتان را آماده کنید، این تجهیزات را در خودتان افزایش بدهید و در این میدان تبیین و افکارسازی وارد شوید. ۱۴۰۰/۰۷/۰۵	خیلی از حقایق هست که باید تبیین شود. در حال این حرکت گمراه‌کننده‌ای که از صد طرف به سمت ملت ایران سرازیر است و تأثیرگذاری بر افکار عمومی که یکی از هدفهای بزرگ دشمنان ایران و اسلام و انقلاب اسلامی است. ۱۴۰۰/۰۷/۰۵	در تبیین و گسترش آرمانها مورد نظر است؛ آرمانها، اصول، مانی اصلی، بیانات انقلاب؛ اینها بیشتر از همه مورد نظر است، منتها مسائل خرد سیاسی و اجتماعی هم داخل در این چینه است و بایستی دنبال کرد. ۱۴۰۰/۱۱/۰۳
پشتیبانی	انتشار افکار صحیح	فکر و عقلایت	افکار عمومی	آرمان‌ها

تصویر (۷): ابعاد جهاد تبیین

یکی از پیش‌نیازهای دیگر در عرصه جهاد تبیین، بهره‌مندی از فکر و عقلایت است؛ «امروز نیاز مهم کشور ما این است که جوان‌های ما مجهز بشوند به انواع تسلیحات نرم؛ یعنی قدرت روحی و فکری، سلاح فکر و تفکر صحیح که در معارف اهل‌بیت (ع) موج می‌زند» (رهبر انقلاب، ۱۳۹۸/۱۱/۲۶). بنابراین دو عنصر مهم برای مواجهه با این دشمنی‌ها لازم است: بصیرت و استقامت و یکی از راه‌هایی که این دو خصوصیت را بتوان در جامعه حفظ کرد، عبارت است از «تواصی»، همان که در سوره‌ی والعصر هست: مردم یکدیگر به حق و صبر تواصی کنند؛ که همه را نگه می‌دارد. اما اگر چنانچه این جریان تواصی که زنجیره‌ی محافظت مؤمنان است، قطع بشود قطعاً خسارت خواهد رسید (رهبر انقلاب، ۱۳۹۹/۱۲/۲۱). این دو عنصر در جهاد تبیین از شروط است که اهالی فکر و نظر باید با بصیرت و صبر به استقبال آن بروند.

آنچه که باید علاوه بر روشنگری بسیاری از موضوعات مورد توجه قرار گیرد؛ مجهز ساختن عموم به «سواد رسانه‌ای» است؛ به این خاطر که برای مواجهه معقول با فضای مجازی، ایجاد فضای ذهنی مناسب برای گستراندن گفتمان انقلاب اسلامی، امر موازی در شتاب پیشبرد جهاد تبیین و هم‌مقاوم‌سازی فرهنگی محسوب می‌گردد. سواد رسانه‌ای می‌کوشد تا با شفاف‌سازی فنون انتقال و القای پیام، نظام‌های معنی‌سازی در رسانه‌ها را فاش سازد. می‌توان گفت سواد رسانه‌ای قدرت درک نحوه ساخته شدن واقعیت در رسانه‌هاست. سواد رسانه‌ای را در عین حال می‌توان نشانه‌ای علیه تئوری‌های تزریقی به حساب آورد. در تئوری‌های تزریقی یا معروف به گلوله‌های جادویی، سرنوشت محتوم مخاطبان چیزی جز پذیرش پیام‌های رسانه‌ای نیست. حال آنکه می‌توان در برابر رسانه قرار گرفت و

رفتارهای مورد نظر را بروز نداد (شکرخواه، ۱۳۸۵). یک نوع درک متکی بر مهارت که بر اساس آن می‌توان انواع رسانه‌ها و تولیدات آن‌ها را شناخت و بتوانند پیام‌های رسانه‌ای خود را طراحی و توزیع کنند. در تشبیهی سواد رسانه‌ای را می‌توان به یک رژیم غذایی که هوشمندانه مراقب مصرف مواد مناسب و مضر است تا از این سفره رسانه‌ها، به صورت مفید و به اندازه مصرف بهره‌مند شد. به مخاطبان پیام‌رسان که از حالت مصرفی و انفعالی صرف خارج شده و به معادل متقابل و فعالانه‌ای وارد شوند (شکرخواه، ۱۳۸۵: ۲۷).

جهاد تبیین در رقابت با هژمونی عوامل بیگانه و استکباری در فضای جامعه است که فضای مجازی نقش کاتالیزور را ایفا کرده است؛ «در جنگ نرم هیچ وقت عکس‌العملی نباید عمل کرد. البته پاسخ دشمن را باید داد اما بهتر از عکس‌العملی و واکنشی عمل کردن، عمل کردن کنشی و ابتکاری است. یک قدم همیشه از دشمن خودتان جلوتر باشید، مثل یک شطرنج باز ماهر» (رهبر انقلاب، ۱۳۹۸/۰۹/۰۶). از لحاظ ابزارهای گوناگون بایستی به‌روز حرکت کرد. البته امروز در زمینه سلاح‌های سخت‌افزاری مان وضع خوب است؛ یعنی بخش فضای مجازی و امثال این‌ها بالآخره فعالند و کار می‌کنند و اگر چه فضای مجازی مشکلاتی دارد، لکن به هر حال در دسترس است؛ کارهایی که بایستی انجام بگیرد، از لحاظ سخت‌افزاری در دسترس است؛ مهم بخش نرم‌افزاری قضیه است. سلاح تبیین یک بخش نرم‌افزاری مهمی دارد؛ در اینجا بایستی نوآوری صورت بگیرد و شیوه‌ی نو در بیان ذکر بشود (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹). این مسئله‌ی «روایت درست حوادث» که امروز با گسترش رسانه‌ها، نمی‌شود گفت صدها برابر، شاید هزارها برابر آن روز با این فضای مجازی و ماهواره‌ها و چیزهایی که امروز هست و آن روز نبود، قضیه تفاوت کرده و اهمیت مسئله هم به همین اندازه زیاد شده است (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۱۱/۱۹).

۷- کاربست نرم‌افزاری فضای مجازی در جهاد تبیین

در خصوص نگرانی که در بحث رسانه‌های ماهواره‌ای در دهه‌های قبل مطرح شده بود؛ باید نسبت به فضای مجازی هم عنوان کرد. فراجغرافیایی بودن فضای مجازی که هنوز از انحصار حکومت‌ها خارج نشده ولی در آینده می‌توان شاهد آن بود که این حاکمیت نقض شده و تحت تأثیر قواعد کلی این فضا در نظر گرفت (Loader, 1997: 96؛ حسین‌پور، ۱۳۹۶: ۵). اما این نباید به منزله بی‌تفاوتی باشد و این منطق درست نیست که مثلاً بگوییم چون تا پنج سال دیگر فناوری ماهواره

پیشرفت خواهد کرد و بدون بشقاب هم مردم ممکن است تصاویر ماهواره را بگیرند، پس از حالا جلوی را باز گذاشت! باید فکر کرد که با تطور فناوری، چه کارهایی را می‌توان انجام داد تا از نفوذ ماهواره جلوگیری کرد. این استدلال که چون دشمن پیشرفت می‌کند، پس هر مانعی را از جلوی راهش برداریم، منطقی نیست. این مانع، علی‌العجاله مانع است و مثل این است که دشمن تا مرزها پیش آمده، آن وقت، چون ما نمی‌توانیم بیشتر از دو ساعت مقاومت کنیم، پس برویم! این دو ساعت را مقاومت کنید، شاید پیروز شدید. حداقلش این است شما توانسته‌اید چند سال این نفوذ و پیشروی را به عقب بیندازید (رهبر انقلاب، ۱۳۷۸/۰۲/۲۸).

لیکن هر چه دامنه‌ی فعالیت نظام اسلامی گسترده‌تر می‌شود، میدان‌های تازه‌ای در مقابل جمهوری اسلامی باز شده و با چالش‌های جدیدی مواجه می‌شود، به همین تناسب احتیاج دارد که آن نرم افزار و مجموعه‌ی معنوی را نوبه‌نو تجدید حیات و به‌روز کند (رهبر انقلاب، ۱۳۹۹/۱۲/۰۴). تا بر همینه پوچ استکبار غلبه نرم‌افزاری پیدا کرد (رهبر انقلاب، ۱۳۹۹/۰۹/۲۶). مع الوصف، جهاد تبیین هم اسباب مواجهه با چالش‌های جدید نرم‌افزار نظام اسلامی است که با استعانت از جنبه نرم‌افزاری فضای مجازی می‌توان به عنوان بستری برای افزایش ضریب نفوذ تصاعدی بهره جست. آنچه که باید به عنوان یک محور مدنظر باشد؛ یک جور نبودن حملات شیطان است. شیطان امروز از راه اینترنت و ماهواره و روش‌های ارتباطی مدرن و فوق مدرن، حرف‌های مدرنی؛ که سخت‌افزارش را مدرن کرده و هم نرم افزار را جهت اخلال در عقیده، شبهه آفرینی، ایجاد تشویش و تزریق ناامیدی مدرن کرده است.^۱ شیطان (دشمن) در سال‌های اخیر توطئه خود را به صورت ایجابی و سلبی در فضای مجازی سرمایه‌گذاری و اجرایی نموده است. ابزار رسانه و فضای مجازی همچون سلاح‌های شیمیایی در جنگ نظامی است؛ سلاح شیمیایی تجهیزات را از بین نمی‌برد و انسان‌ها از بین می‌روند؛ ابزار رسانه هم این جور است (رهبر انقلاب، ۱۳۹۷/۰۷/۱۲).

امروز مهم‌ترین کاری که دشمن دارد میکند [انتشار] دروغ است؛ یعنی همین تلویزیون‌هایی که متعلق به دشمن است یا همین فضای مجازی، خبر دروغ، تحلیل دروغ می‌دهند، کشته‌ی دروغ معرفی می‌کنند، آدم‌ها را به دروغ، یکی را بد و یکی را خوب می‌کنند؛ دروغ. یک عده هم باور میکنند. طبعاً وظیفه تبیین روی دوستان می‌آید (رهبر انقلاب، ۱۴۰۱/۰۹/۰۵). تسلط لجام گسیخته

فضای مجازی بر انسان سبب می‌شود، توجه او به مسائل اخلاقی، تربیتی و دینی به حاشیه رانده شود؛ به گونه‌ای که علاقه‌ای به فهم مسائل اخلاقی و دینی و منطبق ساختن با فضای فرهنگی و تربیتی دین نداشته باشد، زیرا در مصرف‌گرایی غرق شده تا آنجا که زندگی خود را بر این منطبق بنا می‌سازد (حکیمی، ۱۳۹۵: ۱۱۲). نظام سلطه در راستای جلوگیری از فعالیت‌های انقلابی و دینی در فضای مجازی موانع ایجاد کرده است. لازم است که پادزهر آن در سطوح مختلف تولید شود و نسبت به باورها، طرح‌های تبیینی و اقناعی داشته باشیم. اگر نیازهای این میدان تشخیص داده شود و بتوان پاسخ آن‌ها را از مهمات و انبارهای معارف اسلامی استخراج کرد، قطعاً این فضا با آنچه که در جریان است، تفاوت خواهد کرد. بنابراین می‌توان انتظار داشت این حضور با راهبرد جهاد تبیین اثر شناختی لازم برای هدایت افکار عمومی را داشته و میدان را برای تحرکات جریان تحریف خالی نمی‌گذارد. این همان جهاد تبیین در برابر دامنه تهدیدهای فضای مجازی که با امکانات مدرن سریع‌تر در حال گسترش است، بوده تا از تضعیف اعتقادات و ایجاد اختلاف و شبهات در وهله اول جلوگیری کند.

رهبر انقلاب در خصوص این فضای به وجود آمده، مطالبی بسیاری نسبت به ابعاد و بازاندیشی آن و راهکارهای جدید، ایراد کرده‌اند. فضای مجازی پدیده‌ای تازه که برای پیشگیری از مشکلات ناشی از آن و برای اینکه کشور و جامعه از مشکلات و آسیب‌هایش مصون بماند، امروز به فکرهای جدید و راه‌های ابتکاری و در واقع دانش و فکر نو نیاز هست (رهبر انقلاب، ۱۴۰۰/۰۲/۲۱). متأسفانه عده‌ای در استفاده از فضای مجازی، آن را صرفاً متصل به فضاصلب فضای مجازی کرده‌اند و از پویایی‌ها و مزایای آن بهره نمی‌برند. فضای مجازی با ایجاد نظام‌های تأمین‌کننده حقوق فردی و اجتماعی شهروندان می‌تواند به عنوان ظرفیتی برای استقرار دولت اسلامی محسوب شود (عاملی، ۱۳۹۸). با توجه به مؤلفه‌های فوق، عنوان کلی‌تر و تحلیلی، بهره‌گیری از فرصت‌های فضای مجازی برای ارتقای قدرت نرم به نحوی که علاوه بر مشارکت مؤثر جمهوری اسلامی برای اثرگذاری بر فضای جهانی، از این فضا به عنوان ابزار و بستر حکمرانی استفاده شود.

آشفته‌گی نهادی در حکمرانی مجازی، کم‌رنگ بودن نقش مردم، عدم نظارت و نظام یافتگی؛ ضرورت صیانت از مردم با جهاد تبیین در فضای مجازی را مشخص می‌کند. فضای مجازی به دلیل رها شدگی و بی‌قاعدگی توانسته به عنوان یکی از موانع رشد معنوی قلمداد شود. اما به هر صورت نباید از فعالیت و سالم‌سازی آن غافل شد. افراد مختلف به سهم خود در این شبکه‌ها حاضر شوند که تأثیر گذار باشند و تحت تأثیر قرار نگیرند. بنابراین در شرایط فعلی که جغرافیای سایبری کشور

توسط سرویس‌های خارجی اشغال شده است، باید با تربیت افرادی که تأثیر گذارند، در این فضا در راستای جهاد تبیین حضور پیدا کرد.

در صورتی که رهبر انقلاب علاوه بر آنکه در حکم تشکیل شورای عالی فضای مجازی به ضرورت برنامه‌ریزی و هماهنگی مستمر به منظور صیانت از آسیب‌های ناشی از شبکه جهانی اینترنت و بهره‌گیری حداکثری از فرصت‌های ناشی از آن در جهت پیشرفت همه جانبه کشور پرداختند؛^۱ بر این اساس دو بخش نرم‌افزاری و سخت‌افزاری فضای مجازی باید تقویت شود و متولی آن را شورای عالی فضای مجازی مشخص کردند تا اشراف کامل و به روز نسبت به فضای مجازی در سطح داخلی و جهانی و تصمیم‌گیری نسبت به نحوه مواجهه فعال و خردمندانه کشور با این موضوع از حیث سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و محتوایی انجام گیرد.^۲ آنچه که در دسترس عموم جامعه و فعالان عرصه جنگ نرم است، ساحت نرم‌افزاری است که می‌تواند به عنوان فرصتی برای جهاد تبیین مورد بهره‌برداری قرار گیرد. از دیدگاه ایشان باید اقداماتی صورت گیرد تا از منافع و سودها و بهره‌های فضای مجازی همه بتوانند استفاده کنند.^۳ همچنین در سال ۱۳۹۱ فضای مجازی را یک کارزار فکری و سودمند برشمردند: «ابزارهای تسهیل‌کننده مثل رایانه‌ها و ارتباطات اینترنتی و فضای مجازی و سایبری هم که الآن در اختیار شماست. اگر بتوانید این‌ها را یاد بگیرید، می‌توانید یک حرف درست خودتان را به هزاران مستمعی که شما آن‌ها را نمی‌شناسید، برسانید؛ این فرصت فوق‌العاده‌ای است؛ مبادا این فرصت ضایع شود (رهبر انقلاب، ۱۳۹۱/۰۷/۱۹).

جهاد تبیین در عصری که فضای سایبر رکن نخست آن است، اهمیت دو چندان دارد. امروز در فرآیند جنگ شناختی با پیام‌های چند وجهی و حاوی مفاهیم فرامنتی رو به رو هستیم که اگر توسط دشمن با تکنیک‌های رسانه‌ای مانند جعل، پاره حقیقت‌گویی، دروغ بزرگ تحریف شود، شاهد کاهش تاب‌آوری اجتماعی جامعه در شرایط مختلف و بحران‌ها خواهیم بود که منجر به ناامیدی مردم خواهد شد. بنابراین تبیین باید شکل بگیرد تا جامعه امکان تشخیص اخبار منفی و پیام‌های جعلی و مقابله با آن‌ها را پیدا کند و مخاطب با اراده خود پیامی را بپذیرد یا آن را رد کند. از دیدگاه معظم له، قوی شدن کشور جزو هدف‌ها و ابعاد وسیعی دارد؛ یکی از آن‌ها قوت در فضای مجازی

^۱ ۱۳۹۰/۰۲/۱۷

^۲ ۱۳۹۰/۱۲/۱۷

^۳ ۱۳۹۶/۰۳/۲۲

که حیاتی است؛ امروز فضای مجازی در همه‌ی دنیا حاکم بر زندگی انسان‌ها است.^۱ دشمنان امروز از لحاظ فضای مجازی آرایش جنگی گرفته؛ در مقابل این دشمنی که آرایش جنگی در مقابل ملت ایران گرفته، ملت ایران بایستی آرایش مناسب بگیرد، باید خودش را در همه‌ی بخش‌های مختلف آماده کند (رهبر انقلاب، ۱۳۹۸/۰۲/۱۱). «جهاد تبیین» را باید آرایشی در برابر آرایش جنگی دشمن در فضای مجازی دید. آن هم در دو ساحت فضای حقیقی و مجازی و آنچه که پدیده نوین این عصر بوده، شالوده‌گذاری و همه‌گیری فضای مجازی است که روز به روز بر قلمروی آن در ساحت‌های متعدد افزوده می‌شود.

نکته‌ی بسیار مهم و کلیدی در این زمینه آن است که «فضای مجازی می‌تواند ابزاری برای زدن توی دهن دشمنان باشد»^۲ ابزاری که باید به بهترین شکل ممکن از تمامی ظرفیت‌های آن برای جهاد تبیین استفاده کرد: روش اسلامی تبیین است و همین تبیین‌ها موجب شد که انقلاب اسلامی بر بسیاری از این پیش‌زمینه‌های تاریخی و تربیت‌های غلط فائق بیاید و فائق آمد.^۳ «ادامه‌ی این حرکت نورانی و غلبه بر توطئه‌های دشمن نیز از مسیر تبیین و روشنگری و جهاد علیه «تحریف» حقایق می‌گذرد و اینگونه است که تبیین اساس کار ما است».^۴

نتیجه‌گیری

شتابندگی و کنش‌یاری فضای مجازی در تسریع امور و گردش داده‌ها و اطلاعات، باعث شده به دلیل عوامل گرداننده آن، چالش‌هایی را برای نظام جمهوری اسلامی بیافریند. این ابزار با در اختیار در آمدن در عرصه جنگ نرم سبب شده است که فعالیت‌های مغرضانه دشمنان بر این فضا سایه بیفکند و آلودگی و فتنه‌های نوین را با امتزاج اخبار صحیح و غلط در جهت اهداف مشخص که در بیانات مقام معظم رهبری نیز تأکید شده، به عمل بیاورد. یکی از راه‌حل‌ها در بلند مدت تحقق شبکه‌ی ملی اطلاعات که رهبر انقلاب نیز از سال ۱۳۹۰ بر تشکیل شورای عالی فضای مجازی برای پیگیری امر مزبور و شکل‌دهی به حکمرانی در فضای مجازی، سخنان خود را ایراد کردند. آنچه که باید در وجه

۱ ۱۳۹۹/۰۱/۰۳

۲ ۱۳۹۷/۱۰/۱۹

۳ ۱۳۸۷/۰۲/۱۴

۴ ۱۳۹۵/۰۴/۱۲

نرم‌افزاری این فضا مورد اهتمام قرار داد، توجه جدی به اقدامات تبیینی، تبلیغی و توجیهی در جنگ نرم که ابزارش رسانه و فضای مجازی است. عنوان «جهاد تبیین» ناظر به پذیرش وجود جنگ، تقویت دانش دشمن شناسی، رفع آسیب‌ها، روشنگری، تبیین ابعاد قدرت نرم جمهوری اسلامی و امیدواری به پیروزی و آینده است. جهاد تبیین یکی از راه‌های ضد نفوذ نرم و مقابله با دشمنان ضد جمهوری اسلامی ایران در جهت صیانت و پیشگیری از حربه‌ها و تکنیک‌های پیچیده از طریق معرفی و تبیین ابعاد فرهنگی و ارزشی و ایدئال‌ها و آرمان‌های نظام است. استفاده تمام عیار از هنر با بهره‌مندی از فرهنگی غنی و ریشه دار که میراث گران‌بهای همه پیامبران و اولیای الهی و انسان‌های پاک و خیر خواه در طول تاریخ بشریت است، نشان از ظرفیت وسیع و عمیق دارد و بر قوت جهاد می‌افزاید. آرمان‌هایی نظیر عدالت، امنیت و صلح جهانی، کمال خواهی، تأمین سعادت و واقعی بشریت که با عقلانیت عجیب و هماهنگ اند؛ اگر به درستی تبیین شوند، بشریت را مجذوب خود خواهد کرد و تحقق تمدن نوین اسلامی را با یک گام بلندتر نزدیک‌تر می‌نماید.

کتابنامه:

- مقام معظم رهبری (۱۴۰۱). بیانات در مراسم مشترک دانش آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری نیروهای مسلح.
- مقام معظم رهبری (۱۴۰۱). بیانات در دیدار ائمه جمعه سراسر کشور.
- مقام معظم رهبری (۱۴۰۱). بیانات در دیدار بسیجیان سراسر کشور.
- مقام معظم رهبری (۱۴۰۰). بیانات در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی و پدافند هوایی ارتش.
- مقام معظم رهبری (۱۴۰۰). بیانات در دیدار مداحان اهل بیت علیهم السلام.
- مقام معظم رهبری (۱۴۰۰). بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری.
- مقام معظم رهبری (۱۴۰۰). بیانات در دیدار پرستاران و خانواده شهدای سلامت.
- مقام معظم رهبری (۱۴۰۰). بیانات در پایان مراسم عزاداری اربعین حسینی.
- مقام معظم رهبری (۱۴۰۰). سخنرانی نوروزی خطاب به ملت ایران.
- مقام معظم رهبری (۱۴۰۰). بیانات در ارتباط تصویری با نمایندگان تشکل‌های دانشجویی.
- مقام معظم رهبری (۱۴۰۰). بیانات در ارتباط تصویری با مردم قم.
- مقام معظم رهبری (۱۳۹۹). بیانات در سخنرانی تلویزیونی به مناسبت عید مبعث.
- مقام معظم رهبری (۱۳۹۹). بیانات در سخنرانی ارتباط تصویری نمایندگان تشکل‌های دانشجویی.
- مقام معظم رهبری (۱۳۹۹). بیانات در ارتباط تصویری با مراسم دانش آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری نیروهای مسلح.
- مقام معظم رهبری (۱۳۹۶). بیانات در دیدار مسئولان نظام.
- مقام معظم رهبری (۱۳۹۶). بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان.
- مقام معظم رهبری (۱۳۹۶). دیدار با اعضای شورای عالی فضای مجازی.
- مقام معظم رهبری (۱۳۹۶). دیدار جمعی از مدیران و اساتید مؤسسه امام صادق با رهبر انقلاب.
- مقام معظم رهبری (۱۳۹۵). بیانات در دیدار نخبگان علمی جوان.
- مقام معظم رهبری (۱۳۹۵). بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان.
- مقام معظم رهبری (۱۳۹۵). بیانات در دیدار بسیجیان.
- مقام معظم رهبری (۱۳۹۵). بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین علیه السلام.
- مقام معظم رهبری (۱۳۹۵). بیانات در مراسم بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره).

مقام معظم رهبری (۱۳۷۸). بیانات در دیدار ناشران.

احمدی مقدم، اسماعیل و ارشاد منش، حمیدرضا (۱۳۹۹). «طراحی الگوی راهبردی دفاع غیرعامل شهری جهت صیانت از مردم در برابر تهدیدات اجتماعی»، مطالعات دفاعی استراتژیک، ۷۹، صص ۵۳-۲۹.

آزادی، جواد (۱۳۹۷). «امنیت سایبری یا امنیت فضای مجازی؟»، نشریه تأملات رشد دانشگاه امام صادق (ع)، ۱ (۱)، صص ۱۶۸-۱۶۴.

باهنر، ناصر و مهدی‌پور، حسین (۱۳۹۷). «تحلیل دلالت‌های سیاستی اندیشه رهبر معظم انقلاب اسلامی درباره فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی»، مطالعات راهبردی بسیج، ۲۲ (۸۳)، صص ۵-۳۷.

بحرینی، محمد (۱۳۹۹). «جنگ شناختی به مثابه قلمرو»، مجله فرهنگ و علوم انسانی عصر اندیشه، شماره ۲۵.

بست، جان (۱۳۸۴). روش‌های تحقیق در علوم تربیتی و رفتاری (حسن پاشا شریفی، نرگس طالقانی: مترجمان) تهران: انتشارات رشد.

حافظ نیا، محمد رضا (۱۳۸۵). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران: انتشارات سمت
حسینی، حسین (۱۳۸۹). «جنگ نرم از تهدید تا پاسخ»، فصلنامه مطالعات عملیات روانی، (۲۶)، صص ۷۳-۳۹.

حکیمی، عبدالمؤمن (۱۳۹۵). «راهبردهای مدیریتی فضای مجازی در اندیشه مقام معظم رهبری»، فصلنامه Pure Life، ۶، صص ۱۲۲-۱۰۱

حلاج، محمد مهدی (۱۳۹۲). «شبکه‌های اجتماعی به دنبال چه هستند؟»، فصلنامه دانش انتظامی، ۱ (۲)، صص ۷۸-۱۰۸.

شکرخواه، یونس (۱۳۸۵). «سواد رسانه‌ای؛ یک مقاله عقیده‌ای»، فصلنامه رسانه، ۱۷ (۶۸)، صص ۳۷-۳۲.

صلح میرزایی، سعید (۱۴۰۰). جهاد تبیین در اندیشه حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.

عاملی، سعید رضا (۱۳۹۸). «تمدن نوین اسلامی؛ فرصت‌ها-چالش‌ها»، مشهد: سیزدهمین همایش سالانه اساتید و دانشجویان ایرانی خارج از کشور.

- غلامی، رضا و پورحیدر، احمد (۱۳۹۹). «الگوی شش ضلعی حکمرانی فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران برای بازه زمانی پنج ساله»، دوفصلنامه آینده پژوهی ایران، ۶ (۱)، صص: ۲۶-۰۱
- فرزام نیا، نیما؛ عبدی، بهنام و رضائیان، علی (۱۳۹۹). «ارائه الگوی حکمرانی خوب امنیت فضای سایبری در سازمان های دفاعی»، مدیریت نظامی، ۲۰ (۷۷)، صص ۱۲۰-۸۱
- فیروزکوهی، مهدی و همکاران (۱۴۰۱). «چیستی نفوذ فکری-فرهنگی»، نشریه آفاق امنیت، ۱۵ (۵۴)، صص ۱۹۷-۲۲۷
- متقی، ابراهیم (۱۳۹۵). «جنگ شناختی پس از برجام در حوزه تحولات اجتماعی»، فصلنامه مطالعات راهبردی ناجا، ۱ (۱)، صص ۳۲-۷
- مرکز بررسی های استراتژیک ریاست جمهوری (۱۳۹۹). «حکمرانی فناوری و فضای مجازی»، نشست چهارم.
- مستخلمین حسینی، حمید (۱۳۹۴). «مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی»، ماهنامه کار و جامعه، ۱۸۷، صص ۶۹-۵۵
- نای، جوزف (۱۳۸۹). قدرت نرم؛ ابزار موفقیت در سیاست بین الملل (سید محسن روحانی، مهدی ذوالفقاری: مترجمان) تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- نجف پور، عزیز (۱۳۹۹). نشست «دلالت های بیانیه گام دوم در ساحت حکمرانی فضای مجازی»، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- الوندی، محمد و سلیمانی، ندا (۱۳۹۵). «تحلیل ارزشیابی بیانات رهبر انقلاب در مورد فضای مجازی پس از تشکیل شورای عالی فضای مجازی»، مطالعات رسانه ای، ۱۱، صص ۵۷-۴۱
- Murray, Andrew (2007). The regulation of cyberspace: control in the online environment: Routledge
- Loader, Brian D. (1997). The Governance of Cyberspace/Politics, Technology and Global Restructuring. Routledge; 1st Edition
- Liaropoulos, A. N. (2017). Cyberspace Governance and State Sovereignty. In Democracy and an Open-Economy World Order. Springer, Cham: 25-35